پژوهشهای سیاسی جهان اسلام، انجمن مطالعات جهان اسلام
فصلنامه علمی (مقاله علمی-پژوهشی) پژوهشهای سیاسی جهان اسلام، سال دهم، شماره دوم، تابستان ۱۳۹۹، صص ۲۸۳ - ۲۵۳

DOI: ۱۰.۲۱۸۵۹/priw-۱۰۰۲۱۰

ارائه چارجوبی ادراکی از رویکرد ج.ا.ایران نسبت به نظام بین المللی خلع سلاح در پرتو دیپلماسی دفاعی

هادی ابراهیمی کیاپی[۱]
ابوالقاسم باباتبار سرخی[۲]

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۱//۲۸ **تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۳/۱۵**

چکیده

امنیت، مهم‌ترین هدف و دغدغه هر دولت به شمار می آید که در صورت فقدان آن، ترقی و پیشرفت در یک جامعه حاصل نخواهد شد. در واقع، جهش و تکامل جامعه بدون نظرداشت امنیت، امکان پذیر نخواهد بود. در این ارتباط، اساسی‌ترین بعد امنیت، امنیت نظامی است، برای تأمین این قسم از امنیت، برخورداری کشور از یک راهبرد دفاعی مناسب و مدون، شرط محوری محسوب می‌شود. لذا یکی از اجزای اصلی راهبرد دفاعی کارآمد، بهره مندی کشور از توانمندی‌های نظامی- تسلیحاتی پیشرفته و بازدارنده، در جهت تأمین امنیت و منافع ملی است. یکی از مواردی که می‌تواند در راستای امنیت بین‌المللی موثر واقع شود، بحث خلع سلاح و کنترل تسلیحات است؛ اما از آنجا که در عرصه بین‌المللی، عمدتاً معاهدات مرتبط با خلع سلاح و کنترل تسلیحات، توسط قدرت‌های جهانی و در راستای منافع ملی آن‌ها شکل گرفته است، ضروری است معاهدات مذکور از دریچه‌ی نقادانه نگریسته شود. بدین منظور، ج.ا.ایران به عنوان یک بازیگر فعال منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای، با عنایت به اهمیت خلع سلاح و کنترل تسلیحات در راستای تأمین امنیت و منافع ملی، تلاش نموده است تا در روندهای بین‌المللی به صورت فعالانه شرکت نماید تا نه تنها از وضع قوانین نابرابر جلوگیری نماید بلکه بستر لازم و مساعد را جهت تحقق منافع کشور فراهم آورد. یافته‌های مقاله نشان می‌دهد که ج.ا.ایران به واسطه اصول ارزشی، مکتبی و معتقدات اسلامی- ایرانی، منابع و اسناد بالادستی، راهبرد دفاعی خود را بر مبنای بازدارندگی متعارف تنظیم نموده است. لذا ج.ا.ایران در این راستا، هرگونه تولید و بکارگیری سلاح‌های کشتار جمعی (هسته‌ای، شیمیایی و میکروبی) را مطرود دانسته و اقتدار نظامی خود را بر ارتقاء توانمندی های نظامی متعارف با رویکرد تدافعی استوار نموده است.

واژه‌های کلیدی: امنیت، راهبرد دفاعی، دیپلماسی دفاعی، منافع ملی، خلع سلاح، کنترل تسلیحات

۱. **استادیار و عضو هیأت علمی دانشگاه صدا و سیما، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)** ebrahimih56@yahoo.com
۲. **کارشناسی ارشد روابط بین‌الملل (دیپلماسی کنترل تسلیحات)، دانشگاه صنعتی مالک اشتر، تهران، ایران** ab.ba67@chmail.ir

Copyright © 2010, SAIWS (Scientific Association of Islamic World Studies). This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International, which permits others to download this work, share it with others and Adapt the material for any purpose

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.2.7.0]

مقدمه

یکی از موضوعات مهم در عرصه بین‌الملل که ارتباط وثیقی با قدرت دفاعی کشور دارد، موضوع خلع سلاح و کنترل تسلیحات است. خلع سلاح و کنترل تسلیحات در اواخر قرن نوزدهم به بعد، از مباحث مهم در عرصه روابط بین‌الملل بوده است. لذا متصدیان این امور، قدرت‌های جهانی بوده و ساختارهای نظام بین‌المللی نیز در همین راستا ایجاد، توسعه و به‌کارگیری شده‌اند. ارتباط نظام بین‌المللی خلع سلاح با منافع قدرت‌ها، از اصلی‌ترین دلایل ناکامی نظریه خلع سلاح بوده است. با این حال، خلع سلاح به صورت جزئی و در رابطه با برخی سلاح‌های کشتار جمعی و همچنین سلاح‌های متعارف در قالب معاهدات بین‌المللی مورد پذیرش قرارگرفته‌اند. در این عرصه نیز نبود تضمین‌های کافی برای خلع سلاح قدرت‌ها، از جدی‌ترین نگرانی‌های بین‌المللی فراروی این روند است. این فرآیند که بعد از خاتمه جنگ جهانی دوم و تأسیس سازمان ملل متحد، به صورت نوین جلوه‌گر شده است، یکی از مقوله‌های موثر بر تعیین سیاست‌های دفاعی و امنیتی اغلب دولت‌هاست.

علی‌ایحال، خلع سلاح و همچنین کنترل تسلیحات، به‌عنوان تأسیسات و نهادهای حقوقی، سیاسی، امنیتی و دفاعی هستند که همزمان و توأمان در ادبیات و رویه بین‌المللی صاحب جایگاه هستند. اغلب کشورها بدون مخالفت صریح با نظام خلع سلاح، سیاست‌های اعلانی خود را بر شناسایی (مطلق تا مشروط) آن قرار داده ولی در عمل، رویکرد کنترل تسلیحاتی دارند مگر در عرصه‌هایی که الزامات دفاعی‌شان اجازه اعمال تعهدات خلع سلاحی را بدهد. ج.ا.ایران به‌عنوان یک بازیگر فعال منطقه‌ای در غرب آسیا، به اهمیت خلع سلاح و کنترل تسلیحات واقف بوده و تلاش نموده است تا در روندهای منطقه‌ای به صورت فعالانه شرکت نماید تا بتواند منافع عالیه خود را در آن بگنجاند.

دیپلماسی دفاعی، بخشی از سیاست های دولت است که به عنوان یک ابزار مهم در تحقق اهداف کلان نیروهای مسلح نقش‌آفرینی می‌کند و هدف آن را می‌توان ایجاد شرایط سیاسی، ملی و بین‌المللی مطلوب برای حفظ و گسترش ارزش‌های ملی و حیاتی کشور در برابر دشمنان بالفعل و بالقوه دانست. از ویژگی‌های دیپلماسی دفاعی در شرایط موجود این است که به‌عنوان یکی از ابزارهای هویت‌یابی و مشروعیت‌سازی سیاست دفاعی و راهبردی کشورها تلقی می‌شود.(مینائی و دیگران، ۱۳۹۶: ۱۰۹)

فصلنامه علمی-پژوهشی پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.2.7.0]

دیپلماسی دفاعی ج.ا.ایران یکی از ارکان مهم سیاستگذاری در ارتباط با روابط خارجی کشور بوده و با تفکیک سیاست اعلانی خلع سلاحی، سیاست اعمالی خلع سلاح کشتار جمعی، سیاست اعمالی کنترل تسلیحات متعارف، درصدد تحقق منافع ملی ضمن مشارکت فعال در روابط بین‌المللی براساس اسناد بالادستی نظام است. تاکنون به‌دلیل تنوع نگرش‌ها، تعدد عرصه‌های نظام بین‌المللی تنظیم تسلیحات، برداشت‌های مختلف در خصوص منافع ملی، فراز و فرود منزلت ملاحظات دفاعی در رویکرد ملی، کشورمان با این نظام به صورت مختلف و غیر یکدست تصمیم‌گیری و عمل نموده است. این مقاله به بررسی رویکرد کشورمان در خصوص مقوله خلع سلاح و کنترل تسلیحات در پرتو دیپلماسی دفاعی اختصاص دارد تا ضمن توصیف وضعیت موجود و استخراج چارچوب‌های تصمیم‌گیری راهبردی در این حوزه، به ارزیابی قوت‌ها و کاستی‌های این رویکرد ملی، با تاکید بر ملاحظات دفاعی بپردازد.

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

۱- مفهوم شناسی

۱-۱ خلع سلاح

خلع سلاح عبارت است از تقلیل یا حذف بعضی از سلاح‌ها یا کلیت آنها جهت پایان دادن به مسابقه تسلیحاتی. باور است که با امحاء یکی از جلوه‌های نوعی مبارزه قدرت در صحنه بین‌المللی، می‌توان آثار نوعی این مبارزه، یعنی هرج و مرج بین‌المللی و جنگ را از بین برد. (مورگنتا، ۱۳۷۴: ۶۳۰) خلع سلاح، بر گرفته از اندیشه‌های ایده‌آلیستی کانت و ویلسون می‌باشد. بند یک ماده هشت میثاق جامعه ملل، حفظ صلح را در گرو کاهش تسلیحات کشورها می‌داند؛ همچنین ماده ۲۶ منشور سازمان ملل، یکی از مهم‌ترین شرایط حفظ صلح را به کار بردن تدابیری جهت صرف حداقل منابع انسانی و اقتصادی جهان برای تسلیحات می‌داند. رویکرد خلع سلاح «اعم از این که به شکل کامل (حذف کامل تسلیحاتی) و یا جزئی (حذف نوعی خاصی از تسلیحات) باشد،»(Weitz, 2011: 89) در هر صورت از طریق کاهش جنگ‌افزار به‌دنبال کاهش جنگ و در نهایت درپی ایجاد صلح و امنیت پایدار در جهان و رخت بر بستن جنگ از گستره گیتی است.

۱-۲ کنترل تسلیحات

کنترل تسلیحات، عبارت است از تنظیم مسابقه تسلیحاتی باهدف ایجاد نوعی ثبات نظامی.

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]

[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.2.7.0]

کنترل تسلیحات، یعنی تلاش برای تقویت صلح بین‌المللی از طریق افزایش ثبات نظامی. (مورگنتا، ۱۳۷۴: ۶۳۰) کنترل تسلیحات، برگرفته از اندیشه رئالیسم و عملکرد آمریکا و شوروی به‌عنوان رقبای اصلی جنگ سرد در نیمه قرن ۲۰ می‌باشد. طرفداران کنترل تسلیحات، بر خلاف معتقدان به خلع سلاح که نگاه بدبینانه‌ای به تسلیحات دارند، نقش جنگ‌افزارها و تسلیحات نظامی را حتی در تقویت صلح و امنیت بین‌الملل مثبت می‌دانند.

۱-۳ بازدارندگی

قلمرو «بازدارندگی» احتیاط برخاسته از شناخت خطر احتمالی، تقریباً در هر وضعیتی تا تلاش‌ها برای برانگیختن حزم و احتیاط از طریق تهدید به درد را در بر می‌گرفت. بر این اساس یک معنای ابزاری برای این مفهوم وجود دارد و آن عبارت است از ترساندن دیگری با یک مقصود خاص. (فریدمن، ۱۳۸۶: ۲۱)

۱-۴ دیپلماسی دفاعی

دیپلماسی دفاعی مفهومی است در قالب قدرت که با تکیه بر ظرفیت قدرت سخت و نرم در چارچوب همگرایی سیاست خارجی و سیاست دفاعی، بازدارندگی را بدون بهره‌گیری از ابزار سخت محقق کرده و زمینه‌ساز ارتقاء اهداف نهفته در سیاست دفاعی و نظامی می‌شود؛ به عبارتی دیپلماسی دفاعی کاربرد مسالمت‌جویانه منابع حوزه دفاعی برای دستیابی به بروندادهای مثبت در توسعه روابط دوجانبه و چندجانبه با جهان خارج است؛ در این راستا دیپلماسی دفاعی به‌عنوان عنصر کمکی سیاست خارجی سعی می‌کند تا اهداف عالیه کشور را تامین کند.(علیدوستی شهرکی و رحمتی پور، ۱۳۹۷: ۱۰۵) دیپلماسی دفاعی، بر پایه امنیت زایی و گسترش و تحکیم همکاری‌های دفاعی با کشورهای همسایه و همگرایی راهبردی در حوزه‌ی منطقه ای و بین‌المللی استوار است. فعال‌سازی دیپلماسی دفاعی می‌تواند گامی مؤثر و اساسی در تولید و زایش بیش از پیش قدرت ملی ایفا کند؛ چرا که دیپلماسی دفاعی، قدرت مانور کشور را از مرزهای خود فراتر می برد و در پرتو آن، با توجه به همگرایی کشورهای منطقه و فرامنطقه ای در زمینه امنیتی و دفاعی، احساس مشترکی را پدید می‌آورد که در جهت هرچه بیشتر امنیت زایی گام بر می دارند.

فصلنامه علمی -پژوهشی پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.2.7.0]

۲- چارچوب نظری

برای تغییر و تحول وضع و نظم موجود بین‌المللی و رسیدن به وضع و نظم مطلوب باید به فطرت انسانی و سنت الهی بازگشت. بازگشت به فطرت انسانی و سنت الهی نیز مستلزم تحولات کارگزاری و ساختاری در سطوح داخلی و بین‌المللی است. در سطح کارگزاری، رهایی از نفسانیات و غرایز حیوانی از طریق سیر و سلوک و تهذیب نفس حاصل می‌شود که بازگشت به فطرت انسانی را امکان‌پذیر می‌سازد. در سطح ساختاری نیز تغییر ساختارها و نظام‌های سیاسی و استقرار نظم و نظام سیاسی اسلامی ضرورت می‌یابد. چون اولین گام در راه استقرار نظم و جامعه بین‌المللی عادلانه، تشکیل نظام اسلامی در سطح داخلی است، لذا این نهادهای و ساختارهای اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی داخلی و بین‌المللی است که باعث انحراف فطرت انسانی شده است که با اصلاح آنها انسان مجدداً امکان بازگشت به فطرت خود را می‌یابد. البته با توجه به اصالت ساختار «جامعه» و کارگزار «فرد» در هستی‌شناسی[1] اسلامی و عدم تقدم یکی بر دیگری، اصلاح در این دو سطح، همزمان و توأمان ضرورت و تحقق پیدا می‌کند. این توضیحات مبین این واقعیت است که نظریه اسلامی روابط بین‌الملل، نظریه‌ای تجویزی نیز است؛ چون روابط بین‌الملل را آن گونه که باید باشد مورد توجه قرار می‌دهد و چگونگی رسیدن به وضع مطلوب بین‌المللی را تبیین و تجویز می‌کند. (پوراحمدی، ۱۳۸۹: ۱۴۴)

دین اسلام با ارائه ایده جهاد، جنگ را در چارچوب خاصی قرارداد که متضمن دفاع باشد نه تجاوز. در واقع، اسلام آن جهادی را مقبول دانست که دفاعی باشد یعنی ضرورت حفظ حیات ایجاب کند از خود دفاع کند که امروزه دفاع مشروع از اصول بنیادین و پذیرفته‌شده به حساب می‌آید. اسلام، تهدید و حمله را مفروض می‌گیرد و معتقد است تا خیر و شر وجود دارد تنازع هم ممکن است و در قبال آن می‌بایست خود را از منظر دفاعی آماده نمود و در صورت لزوم از کیان نظام دفاع کرد؛ چرا که می‌بایست خود را با ابزار جدید و سلاح‌های روز و نیروی انسانی کارآمد مجهز کنیم و در صورت لزوم از آن برای دفاع بهره گیریم، لذا، اسلام داشتن سلاح را تا آن حد که لازم و تأمین‌کننده امنیت نظام اسلامی است می‌پذیرد.

از دیدگاه اسلام، کاربرد هر جنگ‌افزاری در جنگ مشروع است؛ مگر اینکه کاربرد آن با

1. ontology

فصلنامه علمی-پژوهشی پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]

[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.2.7.0]

اصول و ارزش‌های اسلامی یا اخلاق متعالی مورد نظر اسلام مغایرت داشته باشد. از آنجا که هدف اساسی دین دعوت به حق و حقیقت و تحقق عدالت و مبارزه با ستم و فتنه و فساد در زمین است، می‌تواند از امر نظامی به‌عنوان ابزاری برای تحقق این امر مهم در زمانی که ابزار غیرنظامی کاربرد ندارند بهره جوید. بر همین اساس همیشه وجود خطر و تهدید و دشمنی برای این مکتب و بقای آن امری قطعی بوده است. این در حالی است که عقل سلیم در برابر وجود تهدید و خطر، ضرورت آمادگی و مقابله را مطرح می‌سازد؛ بنابراین اگر در اسلام جهد به‌عنوان رزم مقدس مطرح می‌گردد، راهی برای مقابله با تهدیدات و خطرات بالقوه و بالفعل است که موجودیت مکتب را مورد حمله قرار داده است. در این شرایط عدم آمادگی، عدم مقابله و فقدان مبارزه به معنای ایستادن و تماشای نابودی مکتب و پیروان آن از سوی دشمنان است و چنین امری را عقلای جهان امری قبیح، ناروا و حتی ناممکن می‌دانند. ادامه حیات فکری انسان، یکی از اصول ضروری ادامه حیات و بقای اوست. (جمشیدی، ۱۳۸۹: ۱۴۵-۱۴۴)

در نگاه اسلام، هر ابزاری می‌بایست در راستای تکامل بشر به کار گرفته شود نه نابودی بشر؛ لذا تجهیزات نظامی- تسلیحاتی هم از این امر مستثناء نخواهد بود، یعنی از ابزار نظامی در جهت تأمین امنیت و مبارزه با تهاجم بیگانگان به‌کار گرفته شود تا در پرتو آن، جامعه فضای امنی را در جهت رسیدن به اهداف متعالی در اختیار داشته باشد تا در قبل آن ترقی و پیشرفت به‌دست آید.

۳- خلع سلاح و واپایش(کنترل) تسلیحات در سند چشم‌انداز و سیاست‌های کلی نظام

۳-۱ سند چشم‌انداز و سیاست‌های دوره‌ای چشم‌انداز

سند چشم‌انداز و سیاست‌های دوره‌ای چشم‌انداز، نه تنها افق کشور را در ۱۴۰۴ نشان می‌دهد، بلکه قطب‌نمای پیشرفت و سازوکار رسیدن به جامعه مطلوب است. معمولاً مبنای راهبرد دفاعی هر کشور، در دکترین امنیت ملی آن کشور خلاصه می‌شود. یکی از متونی که می‌توان از آن به‌عنوان دکترین دفاعی ایران نام برد؛ سند چشم‌انداز بیست‌ساله ج.ا.ایران و سیاست‌های دوره‌ای چشم‌انداز است. درواقع، سند چشم‌انداز و سیاست‌های دوره‌ای چشم‌انداز از اسناد بالادستی در این زمینه هستند که در ادامه به آنها پرداخته می‌شود و بر مبنای آنها سیاست خلع سلاح و کنترل تسلیحات ج.ا.ایران تحلیل می‌گردد.

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.2.7.0]

۳-۱-۱ سند چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی ایران

تحقق سند چشم‌انداز بیست‌ساله، بر اساس منطق راهبردی حاکم بر این سند و ابعاد راهبردی تحقق کامل و بهینه آن، موقعیت ایران را از یک قدرت منطقه‌ای نسبی به قدرت بزرگ منطقه‌ای، ارتقاء می‌دهد و در نتیجه کسب امنیت و ثبات پایدار از طـریق تعامل دو وجهی راهبرد توسعه و راهبرد امنیت ملی، زمینه پرداختن جدی و مطمئن به آرمان‌های اسـلامـی و انـقـلابـی در ورای مرزهای جغرافیایی انقلاب را به خوبی فراهم خواهد کرد. سند چشم‌انداز در افق ۱۴۰۴، آینده‌ای روشن را مجسم می‌کند و مکانیسم رسیدن به افق مذکور را طراحی می‌کند.

سند چشم‌انداز به‌عنوان اسناد بالادستی نظام از درجه اهمیت بالایی برخوردار است که بر حسب مورد به آن پرداخته خواهد شد. در بند نخست سند چشم‌انداز، «ج.ا.ایران بهره‌مند از امنیت اجتماعی است.» (سند چشم انداز بیست ساله جمهوری اسلامی ایران، بند ۱) این امر در صورتی محقق خواهد شد که کشور از تهدیدهای داخلی و خارجی مصون و در جهت ایجاد فضای امن و آرام موفق عمل نماید. یکی از ابزار محقق این چشم‌انداز، دارا بودن قدرت مطلوب و اقتدار کافی که منبعث از توانمندی‌های دفاعی است، از جمله سیاست‌های است که می‌تواند این افق منظور را رقم بزند. بر اساس بند سوم سند چشم‌انداز، «ایران کشوری امن، مستقل و مقتدر با سامانه دفاعی مبتنی بر بازدارندگی همه‌جانبه است.» (سند چشم انداز بیست ساله جمهوری اسلامی ایران، بند ۳) دستیابی به این هدف، مقدماتی را می‌طلبد، به‌طور مثال (تلاش برای توسعه صنایع نظامی و ساخت سلاح‌های مختلف با فناوری پیشرفته) که باید در چارچوب سیاست و راهبرد دفاعی کشور پیگیری شود، بی‌تردید داشتن مدرن‌ترین ابزارها و سلاح‌های نظامی مدرن در پرتو نیروی انسانی کارآمد توسط نیروهای مسلح که وظیفه دفاع از کیان نظام، امنیت و استقلال و تمامیت ارضی در مقابل هرگونه تهدید و تجاوز احتمالی را بر عهده‌دارند، می‌تواند واقعیتی انکارناپذیر به‌شمار آید.

در بند هفتم سند چشم‌انداز، «الهام‌بخش، فعال و مؤثر در جهان اسلام»(سند چشم انداز بیست ساله جمهوری اسلامی ایران، بند ۷) برای ج.ا.ایران مد نظر است، در واقع نمی‌توان چشم‌اندازی را به این شکل و ماهیت مد نظر داشت که از اصول اولیه و اقتدار کافی در منطقه و فرا منطقه محروم باشد، پس کشوری می‌تواند الهام‌بخش، فعال و موثر باشد که از

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعية دراسات العالم الاسلامي
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]

[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.2.7.0]

اصول اولیه، یعنی نیروی دفاعی توانا، بیدار، مستحکم و کارآمد به منظور پاسخگویی موثر به تهدیدهای ریز و درشت، برخوردار باشد تا در قبل آن امنیت پایدار که مبنای پیشرفت هر کشور می‌تواند باشد تأمین و مبتنی بر آن اهداف مذکور محقق شود.

۳-۲ سیاست‌های کلی نظام(سیاست‌های کلی دفاعی- امنیتی و سیاست‌های کلی برنامه‌های توسعه)

برنامه‌ریزی برای رفع چالش‌ها و مشکلات موجود و استفاده کارآمد، هدفمند و هوشمندانه از نقاط قوت و ظرفیت بالقوه کشور در راستای بهبود قدرت و بهره‌گیری از فرصت‌ها و رفع تهدید احتمالی، می‌تواند توانمندی ج.ا.ایران را به سطح بالایی برساند و در نتیجه، اقتدار باثباتی را برای کشور در فضای امن رقم بزند. بر همین مبنا، مسئولین امر و برنامه‌ریزان کشور با استمداد از خبرگان و صاحب‌نظران کشور در کنار چشم‌انداز بیست‌ساله و سیاست‌های دوره‌ای چشم‌انداز، سیاست‌های دفاعی امنیتی و سیاست‌های کلی برنامه‌های توسعه را ترسیم نمودند تا با توجه به آن، مسیر پیشرفت را با سرعت بیشتر به جلو ببرند. در واقع، برنامه‌ریزی در راستای سیاست‌های دفاعی- امنیتی با توجه به فضای امنیتی که پس از جنگ سرد به وجود آمده، در ظاهر با توجه به رفع تنش‌های بین قدرت‌های بزرگ، فضای امن و باثباتی را نشانه می‌رفت، اما در دهه گذشته و بالأخص رویداد بیداری اسلامی و تنش‌های موجود در آن، عنایت به امور دفاعی و برنامه‌ریزی در این بعد را ضروری ساخته و امکان توجه را بیش از بیش نموده است. تعیین سیاست‌های دفاعی- امنیتی کشور، در محدوده سیاست‌های کلی تعیین‌شده از طرف رهبر ایران که پیش‌نویس آن در شورای مجمع تشخیص مصلحت نظام تهیه شده بود، از سوی مقام معظم رهبری پس از تأیید، ابلاغ شد. سیاست‌های کلی برنامه توسعه ج.ا.ایران، در پرتو سند چشم‌انداز و سیاست‌های کلی نظام طرح‌ریزی می‌شود. برنامه‌های توسعه که تا به امروز شش برنامه نگاشته شده و ما در برنامه ششم به سر می‌بریم که مشتمل بر سرفصل‌های امور فرهنگی، علمی و فناوری، امور اجتماعی، سیاسی، دفاعی و امنیتی، امور مربوط به مناسبات سیاسی و روابط خارجی و امور اقتصادی است که در پرتو آن ادبیات لازم و راه برون‌رفت از مشکلات و چگونگی بیان استفاده از توان کشور را به منصه ظهور می‌رساند و تلاشی دارد تا بتواند، هماهنگی تنگاتنگی بین فعالیت‌های سیاسی، اطلاعاتی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی

فصلنامه علمی -پژوهشی پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

سال دهم، شماره دوم، تابستان ۱۳۹۹

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.2.7.0]

در ارتباط با تدابیر کلی دفاعی- امنیتی، ایجاد کند تا با بهره‌گیری از امکانات مادی و معنوی کشور برای مقابله با تهدیدهای داخلی و خارجی اقتدار ج.ا.ایران را ارتقاء دهد.

۳-۲-۱ سیاست‌های کلی خودکفایی دفاعی و امنیتی

سیاست‌های کلی خودکفایی دفاعی و امنیتی که توسط مقام معظم رهبری ابلاغ شد دارای نه بند است که بر حسب ضرورت بر عمق بخشی به بنیان های دفاعی و تلاش در جهت دستیابی به فناوری های برتر سوق می دهد. از آنجا که امور دفاعی- امنیتی در فضای امروز و نقش بی‌بدیل آن در ارتقای توان کشور، دارای جایگاه ویژه است، مورد توجه جدی این سند قرار گرفته است.

۳-۲-۲ سیاست‌های کلی برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی

در سند برنامه اول، دوم، سوم، چهارم، پنجم و ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بر افزایش اقتدار دفاعی و امنیتی به منظور بازدارندگی و پاسخگویی مؤثر به تهدیدها، حفاظت از منافع ملی و انقلاب اسلامی و منابع حیاتی کشور، دفاع از حاکمیت، تمامیت ارضی و امنیت ملی و همچنین تقویت و توسعه و نوسازی صنایع دفاعی کشور با تأکید بر گسترش تحقیقات و سرعت دادن به انتقال فناوری‌های پیشرفته و همچنین بر افزایش ضریب خودکفایی و توسعه تحقیقات در این زمینه تأکید شده است.

بر طبق اسناد مذکور، مبنای راهبرد دفاعی ج.ا.ایران بر اساس «بازدارندگی» تعبیه شده است. آنچه در این میان بیش از همه اهمیت دارد بحث «بازدارندگی» و لوازم آن است. در سیاست دفاعی ج.ا.ایران، عنصر بازدارندگی بیش از آن که جنبه تهاجم و دفاع را به‌طور توأمان در نظر داشته باشد، داری جنبه‌های دفاعی بوده و بر این خصیصه نیز تأکید شده است؛ بنابراین راهبرد ج.ا.ایران در بخش امنیت و دفاع در حقیقت نوعی راهبرد دفاعی بوده که هدف آن حفاظت از تمامیت ارضی، منافع ملی و ساختارهای قانون اساسی است. یک نکته مهم که باید آن را در حوزه راهبرد دفاعی ج.ا.ایران مد نظر داشت محیط امنیتی کشور است که در آن تنوع تهدیدات به لحاظ اثرگذاری و کارایی، وجود دارد، به طوری که اتخاذ راهبرد بازدارندگی را ضروری ساخته است. در همین راستا در سند چشم‌انداز بیست‌ساله و سیاست‌های دوره‌ای چشم‌انداز و سند برنامه‌های توسعه کشور و سایر اسناد بالادستی نظام، ارتقای توانمندی‌های دفاعی و قدرت بازدارندگی از یک سو و قدرت عمل در واکنش قاطع به منظور تأمین اطمینان‌بخش امنیت ملی در دستور کار قرار گرفته است.

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.2.7.0]

۴- خلع سلاح و واپایش(کنترل) تسلیحات در قوانین و رویه‌های اقدام

۴-۱ خلع سلاح و واپایش(کنترل) تسلیحات در قوانین ملی

فهم درست از چگونگی اتخاذ تصمیم در موضوعات مهم، بالأخص در امور خلع سلاح و کنترل تسلیحات که از موضوعات مهم عرصه بین‌الملل به‌شمار می‌آید و کشورهای قدرتمند در چند دهه اخیر منافع ملی خود را در گرو تصمیمات خردمندانه و منطقی در حوزه خلع سلاح و کنترل تسلیحات جست‌وجو می‌کنند، بالطبع نیازمند درک صحیح از فرآیند تصمیم‌گیری و تولید ادبیات در راستای مفهوم فوق‌الذکر و کنکاش در آن راستا با توجه به منابع بالادستی نظام، بالأخص در قوانین ملی و رویه‌های اقدام ج.ا.ایران است.

آگاهی از قوانین و مقررات داخلی راجع به امور خلع سلاح و کنترل تسلیحات که از اصول مهم تصمیم‌گیری و مبنای اتخاذ تصمیم‌سازی به‌شمار می‌آید، مورد کنکاش و بررسی قرا می‌گیرد تا در پرتو آن، متد مشخص و محرزی در جهت چگونگی اتخاذ تصمیم با توجه به قوانین کشور ارائه شود.

۴-۱-۱ قانون اساسی و فرآیند بین‌المللی خلع سلاح و کنترل تسلیحات

اصل ۱۵۱ قانون اساسی با ابتنا بر آیه شریفه ۶۰ سوره انفال «و اعدوا لهم مااستطعتم من قوه و من رباط الخیل ترهبون به عدوالله و عدوکم و آخرین من دونهم لا تعلمونهم الله یعلمهم»، دیپلماسی دفاعی ج.ا.ایران را منوط به دفاع مشروع دانسته که هم از لحاظ اسلامی و شرعی و هم از منظر حقوق بین‌الملل به رسمیت شناخته شده است. برای مثال، این حق به موجب ماده ۵۱ منشور ملل متحد «در صورت وقوع حمله مسلحانه علیه یک عضو ملل متحد تا زمانی که شورای امنیت اقدام لازم برا ی حفظ صلح و امنیت بین‌المللی را به عمل آورد هیچ یک از مقررات این منشور به حق ذاتی دفاع از خود خواه فردی یا دسته جمعی لطمه‌ای وارد نخواهد کرد. اعضاء باید اقداماتی را که در اعمال این حق دفاع از خود به عمل می‌آورند فوراً به شورای امنیت گزارش دهند. این اقدامات به هیچ وجه در اختیار و مسئولیتی که شورای امنیت بر طبق این منشور دارد و به موجب آن برای حفظ و اعاده صلح و امنیت بین‌المللی و در هر موقع که ضروری تشخیص دهد اقدام لازم به عمل خواهد آورد تاثیری نخواهد داشت.» به رسمیت شناخته شده است. به‌طور کلی از اصل ۱۵۱ قانون اساسی اولویت‌ها و دستور کارهای دیپلماسی دفاعی کشورمان مستفاد می‌گردد که بیشتر با رهیافت کنترل تسلیحات مرتبط است

فصلنامه علمی -پژوهشی پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.2.7.0]

و رویه خلع سلاحی در معنای امحای تمامی انواع سلاح‌ها از این اصل به هیچ نحو قابل استنتاج نخواهد بود. اگرچه قانون اساسی به تسلیحات کشتار جمعی به‌طور سریع نمی‌پردازد، اما از آنجا که قانون اساسی، قوانین خود را نشأت‌گرفته از اسلام می‌داند و در جهت حاکمیت قانون خدا در جهان گام بر می‌دارد، با تسلیحات کشتار جمعی مخالف بوده و از آن به‌عنوان عاملی ضد بشریت می‌نگرد و خواستار نابودی آن است. در واقع، مواضع جمهوری اسلامی ایران و فتوای مقام معظم رهبری، مدعای فوق را تایید می کند.

۴-۱-۲ قوانین عادی و برآیند آن در حوزه خلع سلاح و کنترل تسلیحات

قوانین عادی بعد از قانون اساسی از حیث سلسله‌مراتب جای دارند. قوانین عادی را معمولاً مجلس شورای اسلامی با اکثریت آراء وضع می‌کند و پس از تأیید شورای نگهبان و امضاء رئیس‌جمهور و نشر در روزنامه رسمی به مورد اجرا در می‌آید. تاکنون مجلس شورای اسلامی در برخی از قوانین مصوب، به صورت خاص به تشریح رویکرد کشور در قبال برخی از انواع سلاح‌ها پرداخته است که عبارتند از:

۱. کنوانسیون منع سلاح‌های شیمیایی(cwc) و اجرای ملی آن

۲. تمدید نامحدود پیمان منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای (NPT)

۳. قانون دستیابی به فن آوری هسته‌ای صلح‌آمیز

۴. قانون الزام دولت به تعلیق اقدامات داوطلبانه در صورت ارجاع یا گزارش پرونده هسته‌ای به شورای امنیت

۵. قانون الزام دولت به تجدیدنظر در همکاری با آژانس بین‌المللی انرژی اتمی

۶. قانون مقابله با توطئه‌های آمریکا و انگلیس به منظور صیانت از دستاوردهای صلح‌آمیز هسته‌ای

۵- رویه‌ها و نمونه‌های خلع سلاح و واپایش (کنترل) تسلیحات در فرآیند دیپلماسی دفاعی

۵-۱ رویکرد نهادهای دفاعی- امنیتی و مقامات عالی کشوری به مقوله خلع سلاح و کنترل تسلیحات

نهادهای دفاعی- امنیتی به‌عنوان نیروهای تأمین‌کننده صلح و امنیت در گستره ملی و در صورت لزوم، فراملی با توجه به تکالیف، مأموریت‌ها و وظایف محوله است. شاخصه مهم

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]

[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.2.7.0]

نهادهای دفاعی- امنیتی، حفظ و حراست از جامعه و بنیان‌های آن است که شاکله اصلی نهادهای دفاعی- امنیتی را تشکیل می‌دهد. در نظام ج.ا.ایران، وجود نیروهای مسلح و نظامی، برای حفظ کیان دولت اسلامی و دفاع از مسلمانان و دستاوردهای بی‌بدیل آن، یک ضرورت بدیهی، عقلی و شرعی است. تشکیل و تجهیز نیروهای مسلح، نخست؛ بر اساس ایمان به خدا و رعایت معیارها و اصول مکتبی و سپس تجهیز به ابزارهای مدرن و بازدارنده که در پرتو آن نه تنها به وظیفه مهم که حفظ کیان نظام، تمامیت ارضی، استقلال و حاکمیت سیاسی است موفق گردد، بلکه رسالت بزرگ جهانی که مبارزه با کفر و تلاش در جهت حاکمیت قوانین الهی در گستره گیتی است با موفقیت به انجام رساند.

۵-۱-۱ سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ایران و مقوله خلع سلاح و کنترل تسلیحات

سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، موجودیت و جایگاه قانونی خود را با توجه به شاخص‌ها و ضرورت‌های انقلاب اسلامی ایران کسب نموده و با توجه به نقش چندگانه آن در تثبیت انقلاب اسلامی و ساختارهای مربوط به آن از تنوع رفتاری و کارکردهای متفاوتی برخوردار بوده است. وجود چنین شرایط و مختصاتی سبب گردیده است که سپاه پاسداران در جامعه و نظام سیاسی، فراتر از جایگاه قانونی خود، از مشروعیت قانونی و نقش سازمانی برخوردار باشد. مشارکت همه‌جانبه آن در روند جنگ تحمیلی سبب گردید که نیروهای بسیجی و پاسداران، بدون نیاز به درجه، تبدیل به فرماندهان حرفه‌ای گردند و به این ترتیب، کارکرد و نقش نیروهای سنتی را تحت‌الشعاع موجودیت، عصبیت و جایگاه قانونی خود قرار دهند. (متقی، عناصر مؤثر بر استراتژی دفاعی، شماره ۲۳ و ۲۴: ۳) با توجه به جایگاه و موقعیت ساختاری سپاه پاسداران در میان مجموعه‌های نظامی، نهادهای انقلابی و سیستم بوروکراتیک کشور، می‌توان مأموریت‌های محوله به آن را در جهت تأمین امنیت ملی و در قانون مصوب ۱۳۶۱ مجلس شورای اسلامی مشاهده نمود.

در قانون مذکور، برای سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، نیروهای هوایی، زمینی، دریایی، قدس و بسیج در نظر گرفته شده است. مجموعه فوق وظیفه دارند مبارزه سازمانی و قانونی خود با گروه‌های خرابکار و کسانی را که در جهت براندازی نظام ج.ا.ایران فعالیت می‌نمایند، ادامه داده و همکاری لازم را در جهت مأموریت‌های مشترک با ارتش جمهوری اسلامی و نیروی انتظامی در دفاع از کشور و تمامیت ارضی به انجام رسانند. وظایف و نقش سازمانی

فصلنامه علمی-پژوهشی پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.2.7.0]

و کارکردی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی بیان‌کننده آن است که این مجموعه نظامی- ایدئولوژیکی که دارای مشروعیت انقلابی است، در جهت تأمین امنیت ملی کشور گام برداشته و در حوزه سازمانی، کارکرد مربوطه را داشته باشد.

بنا به نص صریح اصل یکصد و پنجاهم قانون اساسی ج.ا.ایران، مأموریت قانونی و قطعی سپاه پاسداران، نگهبانی از انقلاب اسلامی و دستاوردهای آن است. با توجه به ماهیت انقلاب اسلامی، رسالت تاریخی و الگوهای رفتاری پذیرفته‌شده اعلامی آن، می‌توان رسالت اصلی این انقلاب را نفی سلطه نظام استکباری حاکم بر جهان و ارائه الگوی برتر فرهنگی- تمدنی هماهنگ با مقتضیات فطری بشر و نیازهای جهان مترقی در بستر زمان، مبتنی بر اسلام ناب محمدی (ص) دانست. چنین رسالتی، مسلماً قدرت‌های استکباری را رویاروی این انقلاب قرار داده، لذا حفاظت و پاسداری از آن به امری حیاتی تبدیل شده است. با توجه به توضیحات بالا باید بیان داشت که یکی از مهم‌ترین ابعاد مأموریتی سپاه پاسداران در دفاع از انقلاب اسلامی، دفاع از استقلال، امنیت، تمامیت ارضی، ثبات، اقتدار و کارآمدی ج.ا.ایران و حریم‌های امنیت ملی و منافع ملی آن است. کارکرد این مهم در بستر تاریخ، به خوبی آشکار و نمایان است. مضافاً، آنکه در قوانین رسمی ج.ا.ایران نیز این نکته اساسی با درایت و هوشمندی تمام مورد توجه و تأکید قرارگرفته است؛ بنابراین، قانون اساسی، ضمن تأیید نقش وسیع، متنوع، چندگانه و راهبردی سپاه به همان صورتی که به اقتضای شرایط حاکم بر موضوع مأموریت ذاتی آن، یعنی انقلاب اسلامی و دستاوردهایش، پیش آمده بود، بر ادامه نقش‌آفرینی آن به همین صورت، البته در مواقع ضروری و در چارچوب قوانین عادی تأکید شده است؛ بنابراین ملاحظه می‌شود که سپاه پاسداران در راستای دفاع از انقلاب اسلامی و دستاوردهای آن در برابر تهدیدهای سخت «نظامی» تهدیدهای نیمه سخت «امنیتی و انتظامی» و تهدیدهای نرم «فرهنگی» مسئولیت داشته و این مسئولیت را در قالب وظایف انتظامی، نظامی، اطلاعاتی، فرهنگی و حمایت از نهضت‌های آزادی‌بخش ملل مسلمان و مستضعف و حیطه گسترده و متنوع بسیج انجام می‌دهد.

نکته‌ای که باید در اینجا مورد تأکید قرار گیرد دفاعی بودن راهبرد سپاه در مواجهه با تهدیدات است. سرلشکر حسین سلامی فرمانده کل سپاه پاسداران ساخت قدرت را فرآیندی مستمر در استراتژی دفاعی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی توصیف و تصریح کرد. (https://

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعية دراسات العالم الاسلامي
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.2.7.0]

www.isna.ir) همچنین، در بیانات فرمانده کل سابق سپاه پاسداران سرلشکر محمدعلی جعفری آمده که چنین بیان می‌دارد: «به‌روز نگه‌داشتن میزان توانمندی و آمادگی، چشم طمع دشمنان را نسبت به این انقلاب، آرمان شهدا و مسیری که در پیش‌گرفته‌ایم کور خواهد کرد.» (http://www.ettelaat.com) اگرچه ایشان معتقد است تحرکات دشمن مستقیم یا غیرمستقیم اگر حالت تهدید به خود بگیرد، دفاع را حق مسلم کشور می‌داند.

در یک نگرش کلی می‌توان گفت دکترین نظامی اسلام، دکترین پدافندی و دفاعی است نه آفندی و تهاجمی. نص صریح اصل یکصد و پنجاه قانون اساسی نیز به ماهیت دفاعی سپاه پاسداران تأکید نموده و استمرار بقای آن را برای نگهبانی از انقلاب اسلامی و دستاوردهای آن تصریح نموده است. پر واضح است که تا زمانی که انقلاب اسلامی و دست آوردهای آن مورد هجوم یا تهدید قرار نگیرد، عملاً و منطقاً مأموریت عملیاتی خاصی را برای سپاه پاسداران نمی‌توان متصور بود. با این وجود نکته‌ای که نباید مورد غفلت و فراموشی قرار گیرد این است که انقلاب اسلامی پدیده‌ای است که ماهیت فرهنگی- سیاسی داشته و حوزه‌های حضور آن، فرا سرزمینی است و در محدوده جغرافیای سیاسی و مرزهای سرزمینی ایران محصور و محدود نمی‌شود.

از آنجا که سپاه پاسداران انقلاب اسلامی که یکی از نهادهای بسیار مهم دفاعی- امنیتی، به حساب می‌آید که یکی از مهم‌ترین مأموریت آن که بر اساس اصل یکصد و پنجاهم قانون اساسی تصریح‌شده، نگهبانی انقلاب و دستاوردهای آن است، با تجهیزات غیر مدرن امکان‌پذیر نیست، بلکه می‌بایست به ابزار مدرن و تجهیزات هوشمند مجهز شود تا بتواند نقش خود را به طرق عالی ایفا کند. لذا، سپاه پاسداران به‌عنوان نیرویی قدرتمند نظام که مبتنی بر اعتقادات دینی پایه‌گذاری شده و در اساس‌نامه آن تاکید شده، موظف به حفظ تمامیت ارضی و تأمین منافع ملی است اما نه باهر سلاحی که هم بر اساس آموزه‌های دینی و هم عقل بشری مردود است، بلکه سلاح‌هایی که آموزه‌های دینی و عقل بشری مجوز آن را می‌دهد و در آن نه تنها، توان تخریبی محدود و مشخص است، بلکه، اصل تفکیک و تناسب هم رعایت می شود. سپاه یک نگرش دو بعدی به خلع سلاح دارد، یعنی در امور تسلیحات کشتار جمعی معتقد، ولی در حوزه تسلیحات متعارف چنین اعتقادی ندارد، در واقع، در حوزه تسلیحات متعارف، کنترل تسلیحاتی می‌نگرد.

فصلنامه علمی -پژوهشی پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.2.7.0]

۵-۱-۲ ارتش جمهوری اسلامی ایران و مقوله خلع سلاح و کنترل تسلیحات

ارتش ج.ا.ایران در راستای انجام وظایف خود و همچنین تشکیل و تجهیز نیروهای خود از یک سو باید ضوابط مکتب و نظام سیاسی را رعایت نماید و از سوی دیگر به رسالت مکتبی خود در جهت جهاد در راه خدا پایبند باشد. با توجه به چنین کیفیتی، نیروهای مسلح تحت فرماندهی کل قوا انجام وظیفه نموده و در نتیجه از توان خود به صورت به‌کارگیری نیروی اولیه «حمله»، به‌کارگیری متقابل نیرو «دفاع» و ایجاد بازدارندگی و در جهت استراتژی دفاعی نظام سیاسی و شاخص‌های دکترین نظامی استفاده خواهند نمود. همچنین قانون اساسی ج.ا.ایران وظیفه پاسداری از استقلال و تمامیت ارضی نظام جمهوری اسلامی را بر عهده ارتش نهاده است. در واقع پاسداری از استقلال و تمامیت ارضی نظام جمهوری اسلامی وظیفه ایست که با همکاری نیروهای مسلح دیگر همچون سپاه پاسداران که به نقش آن اشاره گردید، انجام خواهد گرفت.

رویکرد ارتش همانند سپاه پاسداران به سیاست دفاعی، نیز بازدارندگی همه‌جانبه و پاسخ‌گویی مؤثر به تهدیدات است و در این راه ابزارآلات پیشرفته و مدرن را ضمن تأکید بر کنترل تسلیحات و خلع سلاح تسلیحات کشتار جمعی به کار خواهد گرفت. ارتش، ضمن تأکید بر کنترل تسلیحات سلاح‌های متعارف، خود را مجهز به پیشرفته‌ترین ابزارآلات نظامی جهت دفاع از کشور می‌نماید، اما در این مسیر بهره‌گیری از هر نوع سلاح را در دستور کار خود قرار نداده و در راستای سیاست دفاعی کشور و آموزه‌های دینی و احترام به حقوق بین‌الملل و مقررات بین‌المللی و احترام به تعهدات پذیرفته‌شده، توسل به سلاح‌های کشتار جمعی را غیر مشروع می‌شمارد.

از آنجا که ارتش، طبق بند الف ماده ۷ قانون بر «آمادگی و مقابله در برابر هر گونه تجاوز نظامی علیه استقلال و تمامیت ارضی نظام ج.ا.ایران و منافع کشور» و همچنین در بند ه ماده ۷ «سازماندهی، آموزش، تجهیزات و گسترش نیروهای زمینی، هوایی و دریایی متناسب با امکانات و تهدیدات، برای انجام مأموریت‌های محوله» موظف به پیگیری و اجرای آن است که بالطبع در صورت عدم تجهیز به سلاح‌های مدرن این اهداف عالیه به خطر خواهد افتاد و در واقع، مسکوت می‌ماند. افزایش توان دفاعی و بازدارندگی به‌طور معمول، اهدافی چون حفظ استقلال، تمامیت ارضی، منافع و امنیت ملی و در نهایت رفع تهدیدهای بالقوه و

فصلنامه علمی-پژوهشی پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.2.7.0]

بالفعل است. از آنجا که تأمین امنیت ملی و پاسداری از حدود و ثغور آبی، خاکی و فضای ج.ا.ایران از جمله وظایف لاینفک ارتش است، بالطبع نیازمند برخورداری از سلاح‌های مدرن و هوشمند است تا در قبل آن وظایف فوق را به طرق صحیح انجام دهد و با تجهیز خود به سلاح‌های مدرن، بازدارندگی‌ای ایجاد نماید تا کشوری اجازه تجاوز را به خود ندهد.

سرلشکر محمد سلیمی مشاور فرماندهی معظم کل قوا و فرمانده سابق ارتش معتقد است که: «ارتش باید هر روز به قدرت خود بیفزاید که هم بازدارندگی آن حفظ شود و هم اجازه ندهد که حوادث و اتفاقاتی که در زمان جنگ به وجود می‌آید، ظهور پیدا کند.» (http://dsrc.ir)

امیر سرتیپ احمدرضا پور دستان فرمانده نیروی زمینی سابق ارتش در مراسم دیدار با وابستگان نظامی کشورهای خارجی مقیم کشور اظهار داشت: امروز به همت دانشمندان و کارشناسان مؤمن و غیرتمند ایرانی، پیشرفته‌ترین تجهیزات نظامی و دفاعی در اختیار نیروهای نظامی و ملت نجیب و صلح‌طلب ج.ا.ایران قرارگرفته است. ایشان اضافه کرد: ج.ا.ایران نه تنها در زمینه ساخت ادوات و تجهیزات اولیه مورد نیاز به خودکفایی رسیده بلکه با تولید تجهیزات دفاعی و بازدارنده بسیار مدرن از جمله زیردریایی‌ها، قایق‌های پرنده، نفربرها، تانک‌های پیشرفته، تولید و ساخت موشک‌های با برد کوتاه، میان برد و برد بلند، بالستیک و موشک‌های هوشمند زمین به زمین بی‌تردید می‌تواند هر تعدی و جسارتی را پاسخ دهد. ایشان بر این نکته نیز تاکید کردند که تمامی توانمندی‌ها و توان بازدارندگی و دفاعی امروز ج.ا.ایران، در جهت تضمین امنیت و ثبات منطقه حساس و راهبردی خلیج‌فارس و منافع ملی این کشور قرار دارد. (http://www.irdiplomacy.ir)

۵-۱-۳ نیروی انتظامی و مقوله خلع سلاح و کنترل تسلیحات

از آنجا که هدف نیروی انتظامی، استقرار نظم و امنیت و پاسداری از دستاوردهای انقلاب اسلامی و موظف به مقابله و مبارزه قاطع و مستمر با حرکت‌هایی که مخل امنیت کشور و همچنین موظف به مراقبت و کنترل از مرزهای ج.ا.ایران، اجرای معاهدات و پروتکل‌های مصوبه مرزی و همکاری با سایر نیروهای مسلح ج.ا.ایران در مواقع لزوم و بنا به دستور و سازماندهی، تجهیز، آموزش یگان‌های انتظامی و آماده کردن آنها جهت اجرای مأموریت‌های محوله و تأمین دفاع هوایی تأسیسات و نقاط حساس مربوط، در حد برد سلاح ضد هوایی

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.2.7.0]

سازمانی، با هماهنگی و کنترل عملیاتی نیروی هوایی ج.ا.ایران و تهیه طرح نیازمندی‌های لجستیکی و اقدام در جهت تهیه و خرید اقلام و خدماتی که از سوی فرماندهی کل نیروهای مسلح می‌باشد، در خور شایسته است که این نیرو مجهز به ابزارهای مادی به‌ویژه تسلیحات ضروری باشد که بتواند در صورت مقتضی در انجام وظایف موفق باشد.

از آنجایی که نیروی انتظامی در پاسداری از نظام، خود را مسئول و مکلف می‌بیند و در جهت تأمین امنیت کشور و کنترل مرزها و گروه‌های خرابکار و تروریستی مکلف می‌بیند و بر حسب قانون در صورت لزوم به همکاری با سایر نیروهای مسلح در جهت اجرای مأموریت‌های محوله است، لازم است در جهت تأمین تسلیحات ضروری اقدام کند و در این امر، مجهز باشد، لذا نیروی انتظامی، نمی‌تواند به امور خلع سلاح و کنترل تسلیحات بی تفاوت باشد بلکه خود را مسئول می‌بیند. در واقع، این نیرو هر نوع تسلیحاتی را مشروع نمی‌داند و بر حسب آموزه‌های دینی و انسانیت، تسلیحات کشتار جمعی را نامشروع و در جهت خلع سلاح آن قدم بر می‌دارد و در امور تسلیحات متعارف نگاه کنترل تسلیحاتی دارد. به‌طور مثال، در جنگ تحمیلی عراق بر حسب ضرورت، نیروی انتظامی در کنار سپاه و ارتش در حد توانایی راهی میدان نبرد شدند تا از استقلال، منافع و امنیت ملی و کیان نظام دفاع نماید، اما همچون سپاه و ارتش، اقدامی علیه نیروهای مهاجم با تسلیحات کشتار جمعی ننمودند تا در عمل هم نشان دهند که مخالف تسلیحات کشتار جمعی‌اند.

فرمانده سابق نیروی انتظامی، سردار احمدی مقدم اذعان می‌کند: نیروی انتظامی با هرگونه تجاوز به امنیت کشور با شدیدترین شکل ممکن برخورد می‌کند. یکی از ارکان اصلی نظام، امنیت است که بنا بر همین امر مقرر شده تا با هرگونه تجاوز به امنیت کشورمان با شدیدترین شکل ممکن برخورد شود. (http://www.ghatreh.com)

در صورتی این رویکرد محقق می‌شود که نیروی مذکور به سلاح‌های پیشرفته مجهز شود تا در پرتو آن، توان بازدارندگی ایجاد شود. اگرچه بازدارندگی با ابزار متعارف منظور است نه تسلیحات کشتار جمعی. محمدباقر قالیباف، فرمانده سابق نیروی انتظامی، نیز همچون مقامات ایرانی تاکید کرد که ج.ا.ایران به رغم آنچه کشورهای غربی می‌گویند نه به‌دنبال تسلیحات هسته‌ای است و نه همسایهٔ خود را تهدید کرده است و ج.ا.ایران اگر بخواهد از خود دفاع کند می‌تواند از تسلیحات متعارف استفاده کند. ما (ج.ا.ایران) به

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.2.7.0]

تسلیحات هسته‌ای یا تسلیحات نامتعارف نیازی نداریم. طبق اعتقادات دینی ما این نوع سلاح‌ها ممنوع است. (http://fararu.com)

۵-۱-۴ وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح و مقوله خلع سلاح و کنترل تسلیحات

وزارت دفاع در جهت آماده‌سازی کشور و نیروهای مسلح برای به‌کارگیری نیروهای نظامی و در جهت تأمین امنیت ملی، باید به اقدامات و تهیه طرح‌هایی جهت افزایش توانمندی‌های رزمی از طریق ساخت، نوسازی و بازسازی سازه‌های دفاعی مبادرت ورزد. کشورهای صنعتی با توجه به زیربناهای فنی و اقتصادی خود، درصدند تا بنیه دفاعی خود را از طریق انجام و اجرای رویه‌ها و در جهت طرح‌های «تحقیق و توسعه» تقویت نمایند. بر این اساس، بخش عمده‌ای از بودجه دفاعی این‌گونه کشورها در این حوزه هزینه می‌گردد. از سوی دیگر وجود نوعی رقابت برای کسب بازدارندگی مؤثرتر و برتری کیفی در تجهیزات که منجر به تغییر در هم‌پایگی استراتژیک می‌گردد، ضرورت برنامه‌ریزی پویاتر در حوزه تحقیق و توسعه را افزایش می‌دهد. (متقی، عناصر مؤثر بر استراتژی دفاعی، شماره ۲۳ و ۲۴: ۴)

سردار سرتیپ پاسدار احمد وحیدی، وزیر اسبق دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، به مناسبت روز صنعت دفاعی بیان داشتند: اصولاً قدرت نظامی و رویکرد به تأمین ابزار قدرت، پیش‌شرط استقلال و امنیت و توسعهٔ هر کشوری به‌شمار می‌رود. داشتن تسلیحات مناسب و کافی، یک جزء حیاتی اقتدار دفاعی و یک ضرورت حتمی برای اعتبار بازدارندگی است. از این منظر، صنعت دفاعی مستقل و خوداتکا، مهم‌ترین شاخصهٔ اقتدار ملی است. در واقع، استقلال و خودکفایی در صنعت دفاعی ضمن ایجاد امنیت و آرامش داخلی و نیز افزایش خودباوری ملی، ضمن ارتقای قدرت بازدارندگی، دشمن را از هرگونه طمع ورزی و هجوم و تجاوز بازمی‌دارد. ایشان، سیاست و جهت‌گیری وزارت دفاع در بهره‌گیری از خلاقیت و نوآوری ساخت تجهیزات دفاعی و دستاوردهای آن را در سه محور، مطرح نمودند که عبارتنداز:

۱- حفظ و توسعهٔ شایستگی‌های محوری با تأکید بر قابلیت‌های تحقیقاتی، طراحی، یکپارچه‌سازی و نخبه‌گرایی[1] و مدیریت شبکهٔ بزرگ توانا با قدرت کارفرمایی دانش بنیان.

۲- ایجاد کانون‌های ایده پردازی دفاعی برای شناسایی راه‌حل‌های خلاقانه مقابله با تهدیدات و تعریف نیازها.

1. Elitism

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.2.7.0]

۳- ایجاد و تقویت مراکز خلق و توسعهٔ محصولات جدید با محوریت دفاتر طراحی، که مستلزم هسته‌های دانا برای دستیابی به سامانه‌های دفاعی است.

از منظر سردار وحیدی، مبنای دکترین دفاعی ج.ا.ایران عبارت است از «تولید ابزار قدرت» برای «بازدارندگی فعال» و نیز «دفاع مبتکرانه و مؤثر.» (http://ir1404.com) دفاع، حق مشروع هر کشوری است. امنیت، اصلی‌ترین ضرورت کشورهاست. امنیت، از طریق همکاری، مشارکت و تلاش برای صلح انجام می‌پذیرد. اگر به امنیت پایدار می‌اندیشیم باید صلح را از طریق قدرت به‌دست آوریم. هیچ کشوری صلح و امنیت را به دیگران اعطا نمی‌کند. هر کشوری خود مسئول امنیت، تمامیت ارضی و دفاع از سرزمین خود است. (http://mod.ir) تجربه تاریخی گواه بر این مدعاست، چرا که در جنگ تحمیلی عراق علیه ج.ا.ایران، هیچ کشوری نیاز تسلیحاتی ما را برای صلح و امنیت تأمین نکرد و ما چاره‌ای جزء مقاومت نداشتیم تا با اسلحه مقاومت، نیاز ضروری خود را تأمین و امروز به جایی رسیده‌ایم که نه تنها در حوزه دفاعی خودکفا، بلکه در صورت لزوم آن را صادر می‌نماید.

از منظر سردار حسین دهقان وزیر دفاع سالهای ۱۳۹۲تا ۱۳۹۶، دیپلماسی دفاعی ج.ا.ایران بر اساس راهبرد بازدارندگی تنظیم و اجرا خواهد شد. واقعیت راهبردی جمهوری اسلامی که همواره با مجموعه‌ای از تهدیدات گوناگون قرارگرفته، راهبرد بازدارندگی از طریق سخت‌افزاری و نرم‌افزاری است به طوری که دشمن متقاعد گردد هرگونه اقدام خصمانه موجب تهدید امنیت ملی‌اش می‌شود. (http://www.pana.ir)

همچنین امیر سرتیپ امیر حاتمی وزیر دفاع تصریح می کند: قدرت دفاعی، بستر ساز قدرت و دفاع اطمینان بخش در همه زمینه‌ها است و در واقع پیشرفت سایر مولفه‌های قدرت در نظام اسلامی را به وجود می آورد. ایشان دفاع راهبردی در همه سطوح را یکی از اولویت‌های اصلی وزارت دفاع عنوان کرد و افزود: سرمایه انسانی راهبردی و تسلیحات راهبردی دو وجه تکمیل کننده دفاع راهبردی قلمداد می‌شوند. (https://www.tasnimnews.com)

۵-۱-۵ شورای عالی امنیت ملی و مقوله خلع سلاح و کنترل تسلیحات

تأمین امنیت ملی و تدبیر برای حفظ آن مسلماً دغدغه خاطر هر نظام حکومتی است. با توجه به پیچیدگی و ظرافت و حساسیت مسئله امنیت ملی، معمولاً در بسیاری از کشورها، هیئت یا شورایی از مقامات مسئول رده‌بالای حکومت که وظایفشان ارتباط بیشتر و ملموس

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعية دراسات العالم الاسلامي
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]

[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.2.7.0]

تری با مسائل امنیتی دارد، تشکیل می‌شود و با اتخاذ تصمیمات لازم، در حقیقت انجام اقدامات دستگاه‌های مختلف را هماهنگ می‌نماید. در قوانین اساسی بعضی از کشورها به وجود نهادی به نام شورای امنیت ملی یا شورای دفاع ملی تصریح‌شده و با اشاره به کلیت وظایف آن، تفصیل وظایف را به قانون عادی واگذار کرده‌اند. (مهرپور، زمستان ۱۳۸۷: ۴۵۹) لذا، ج.ا.ایران، به منظور تأمین منافع ملی و پاسداری از انقلاب اسلامی و تمامیت ارضی و حاکمیت ملی، قانون‌گذار اساسی، شورای عالی امنیت ملی را برای تعیین سیاست‌های دفاعی- امنیتی در پرتو سیاست‌های کلی تعیین‌شده از طرف مقام معظم رهبری تعبیه نموده تا با تخصص کافی نظر صائبی را اتخاذ نماید تا کشور روزنه‌های موفقیت را مشخص و در آن مسیر گام بردارد.

شورای عالی امنیت ملی، نهادی صرفاً نظامی و انتظامی نیست، بلکه قانون‌گذار، اعضای شورای عالی امنیت ملی را به نحوی تعبیه نموده تا با اشراف در زمینه‌های «سیاسی، اقتصادی، مالی، بین‌المللی، اطلاعاتی، نظامی، انتظامی و غیره» بتوانند در امور دفاعی- امنیتی، استراتژی کلان امنیت ملی را تعبیه کنند. لذا بر اساس اصل یکصد و هفتاد و ششم وظیفه تعیین سیاست‌های دفاعی - امنیتی کشور در محدوده سیاست‌های کلی تعیین‌شده از طرف مقام معظم رهبری و هماهنگی در امور سیاسی، اطلاعاتی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی در ارتباط با امور دفاعی- امنیتی و بهره‌گیری از امکانات مادی و معنوی در مقابله با تهدیدات داخلی و خارجی را بر عهده دارد. قانون‌گذار اساسی، سه وظیفه مهم و حساس در امور دفاع- امنیتی را به این شورا تفویض نموده تا با ترکیبی که شاکله این شورا را در بر می‌گیرد، در امور مورد نظر با تجربیات اعضاء و تسلط در امور مختص به خود، تصمیمات راهبردی و جامع الاطراف که خط‌مشی کشور را در امور حساس و حیاتی که در چارچوب وظایف آن شوراست بالأخص، امور دفاعی و امنیتی که از ضروریات جامه‌ای پیشرفته است اتخاذ نماید تا مسئولین امر وظایف محوله را اجرایی نمایند.

از آنجا که خلع سلاح و کنترل تسلیحات، از امور بسیار حساس عرصه روابط بین‌الملل است و کشورها منافع ملی خود را در تأیید و یا رد آن می‌بینند، تلاقی نموده است. منافع ملی کشورها از امور بسیار مهم و غیرقابل تخطی و فراموش‌نشدنی در زیست کشورها در عرصه فقدان قوای حاکمه بین‌المللی است که در واقع، نخست؛ قدرت در آن حاکمیت می‌کند و بعد حقوق بین‌الملل. از آنجا که ج.ا.ایران، سیاست و استراتژی خود را در نفی سلطه‌گری و

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.2.7.0]

سلطه‌پذیری تعریف می‌کند و بر اساس آموزه‌های دینی راهبرد دفاعی را سیاست خود قرار داده و هرگز تهاجم و رویکرد تهاجمی را مبنای استراتژی دفاعی خود قرار نداده، می‌بایست قدرت بازدارندگی خود را ارتقاء دهد تا در صورت لزوم اقدام عملی را عملیاتی کند.

در واقع، خلع سلاح و کنترل تسلیحات ارتباط تنگاتنگ و همبسته‌ای با صلح و امنیت بین‌المللی دارد بالطبع، کشورها در جهت موفقیت در این عرصه هستند تا در پرتو آن، کشورها بتوانند در یک فضای به دور از تنش به زیست خود ادامه دهند. خلع سلاح و کنترل تسلیحات، آن گونه که در عرصه بین‌الملل و بر پایه اندیشه‌های پذیرفته‌شده غربی و ایجاد تبعیض در الفاظ به اصطلاح پذیرفته جهانی که در پس آن، منافع قدرت‌ها بزرگ را تأمین می‌کند، دارای ظرفیت‌های دو گانه فرصت- تهدید به ویژه برای ج.ا.ایران است که مدیریت آن در پرتو تفکر منسجم و درک توان دفاعی و چگونگی تصمیم خردمندانه و متقن که در پرتو فهم درست و واقعی فضای حاکم بر جامعه و شناخت دقیق امنیت و دفاع ملی است می‌تواند در دستور کار شورای عالی امنیت ملی پیگیری شود تا به علت توان و تسلط این شورا به عرصه‌های مهم دفاع و امنیت، بالاخص خلع سلاح و کنترل تسلیحات، مجموعاً بتواند نظر جامع‌الاطراف و صائبی بدهند تا در پرتو آن، منافع ملی تأمین شود. اگرچه شورای عالی امنیت ملی در فضایی که قانون به آن اجازه داده، می‌تواند تصمیمات و مصوباتی را در امور دفاعی- امنیتی اتخاذ کند، اما در جایی که نظارت استصوابی قوه مقننه را قانون ضروری ساخته، می‌تواند به تصمیم مجلس برساند تا توان اجرایی پیدا کند.

۲-۵ دیدگاه های مقامات عالی کشوری و بیانیه‌ها در فرآیند بین‌المللی خلع سلاح و کنترل تسلیحات

یکی از اصلی‌ترین دغدغه‌های نظام سیاسی کشورها در عرصه تعاملات بین‌المللی، مسئله محیط امن و مطلوب‌ترین شرایط، تأمین ثبات امنیتی است. یک نظام سیاسی هیچ‌گاه در حالت انزوا قرار ندارد. زندگی جمعی، در محیطی که مهم‌ترین خصیصه‌اش هرج‌ومرج گونگی آن است، باعث می‌شود تا تأمین امنیت به‌عنوان مهم‌ترین دغدغه سیاسی در آید. این در حالی است که اقدامات دولت‌ها برای تأمین امنیت خود، موجب شکل‌گیری تهدید و چالش برای دیگر بازیگران نظام بین‌الملل می‌شود.

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.2.7.0]

سیاست دفاعی ج.ا.ایران پس از انقلاب اسلامی و بالأخص پس از جنگ تحمیلی بر اساس ارتقای توان بازدارندگی در برابر تهدیدات بالقوه و بالفعلی بوده است که کشور را تهدید می‌نماید. یک نکته مهم در باب بازدارندگی، آن است که در سیاست دفاعی ج.ا.ایران، عصر بازدارندگی بیش از آن که جنبه تهاجم و دفاع را به‌طور توأمان در نظر داشته باشد، دارای جنبه‌های دفاعی بوده و بر این خصیصه نیز تاکید شده است؛ بنابراین راهبرد دفاعی ج.ا.ایران در بخش امنیت و دفاع در حقیقت نوعی راهبرد دفاعی بوده که هدف آن حفظ تمامیت ارضی، منافع ملی و ساختارهای قانون اساسی است. (متقی و ادهمیان، ۱۳۸۷: ۱۰۵-۱۰۳)

۵-۲-۲ نمایندگان جمهوری اسلامی ایران و کمیسیون خلع سلاح

ج.ا.ایران همواره در رکن خلع سلاحی سازمان ملل یعنی کمسیون خلع سلاح سازمان ملل متحد، بر خلع سلاح سلاح‌های کشتار جمعی و به‌ویژه سلاح‌های هسته‌ای تأکید نموده است. در بیانیه‌های ج.ا.ایران در این کمسیون همواره بیان‌شده که در راستای خلع سلاح هسته‌ای و عدم اشاعه سلاح‌های هسته‌ای، این نکته که هیچ دلیل قانونی، سیاسی و امنیتی برای توجیه مالکیت سلاح‌های کشتار جمعی و به‌ویژه سلاح‌های هسته‌ای توسط هر کشوری وجود ندارد و حذف کامل سلاح‌های هسته‌ای تنها ضمانت در برابر تهدیدات برخاسته از این نوع سلاح‌های کشتار جمعی است، باید مورد توجه قرار گیرد. (Statement, April 2, 2013)

نمایندگان ج.ا.ایران در این کمسیون همواره بیان داشته‌اند که این باعث تأسف و نگرانی عمیق است که هنوز عده خاصی از دولت‌ها اقداماتی از قبیل اختصاص میلیون‌ها دلار برای انجام آزمایش‌های هسته‌ای، تولید و توسعه سلاح‌های هسته‌ای جدید و ترمیم و نوسازی این نوع سلاح‌ها انجام می‌دهند. ج.ا.ایران قویاً در این برنامه‌ها از کشورهای مذکور می‌خواهد تا به تعهدات قانونی خود تحت پیمان عدم اشاعه پایبند بوده و به‌طور کامل مالکیت، استفاده و تهدید به استفاده از سلاح‌های هسته‌ای را از دکترین نظامی و امنیتی خود مستثناء نمایند. (Statement, April 5, 2012)

علی ایحال، آزمایش هسته‌ای نه تنها تهدیدی علیه صلح و امنیت جهانی به شمار می‌آید، بلکه متناسب با روشی که انجام می‌شود، درجه‌های مختلفی از آلودگی زیست‌محیطی را نیز پدید می‌آورد. بدین‌منظور، اگرچه کنشگران نظام حقوق بین‌الملل با انشای معاهده‌های قطب جنوب، منع موقتی، جامع آزمایش هسته‌ای و منع سلاح هسته‌ای به ترتیب در سال‌های ۱۹۵۹،

فصلنامه علمی-پژوهشی پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.2.7.0]

۱۹۶۳، ۱۹۹۶ و ۲۰۱۷، ممنوع‌انگاری آزمایش‌های هسته‌ای را در دستور کار قرار دادند، اما اسناد مذکور دارای چنان نارسایی‌ها و ابهام‌هایی هستند که هنوز نتوانسته‌اند راهبرد حقوقی شایسته‌ای را در برابر آزمایش‌های هسته‌ای به وجود آورند. از این رو، مهم‌ترین آسیب‌های معاهدات یادشده را حسب مورد عدم تعریف آزمایش و انفجار هسته‌ای و تعیین قلمرو آن، غفلت از تبیین مسئولیت مدنی و سازوکار جبران خسارت ناشی از آزمایش‌های هسته‌ای، ایجاد شرایط دشوار برای لازم‌الاجراشدن و امکان شرط انصراف تشکیل می‌دهند. افزون بر نارسایی‌های حقوق بین‌المللِ قراردادی، در میان سایر منابع حقوق بین‌الملل نیز حکم صریحی مبنی بر ممنوعیت آزمایش هسته‌ای دیده نمی‌شود.(مشکات و دیگران، ۱۳۹۸: ۱۷۵)

به طور کلی آنچه که از رویکرد ج.ا.ایران در بیانات روسای جمهور و مسئولان عالی‌رتبه کشور و بیانیه‌های ج.ا.ایران درکمیسیون خلع سلاح، برداشت می‌شود این است که همواره ج.ا.ایران بر روی این موضع خود، یعنی حذف کامل سلاح–های کشتار جمعی و به‌ویژه سلاح هسته‌ای به‌عنوان مهم‌ترین اولویت، پافشاری می‌کند و بر آن اسرار می‌ورزد اما در مقابل، بیش‌ترین و سخت‌ترین اتهامات را دریافت می‌کند. ج.ا.ایران، امروز نه تنها بر جهان عاری از سلاح هسته‌ای اسرار می‌ورزد بلکه عضو فعال پیمان‌های تسلیحات کشتار جمعی است و همواره بر نابودی این نوع از تسلیحات سخن بر زبان آورده و اعلام آمادگی خود را در جهت نابودی آن ابراز داشته است.

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.2.7.0]

نتیجه گیری و پیشنهادها

یافته‌های تحقیق حاکی از آن است دیپلماسی خلع سلاح و کنترل تسلیحاتی ج.ا.ایران، با پیروی از معیارها و اصول دیپلماسی دفاعی که راهبرد دفاعی را، مبنای استراتژی نظامی خود قرار داده مبتنی بر منابع دینی منع سلاح‌های کشتار جمعی و امن‌سازی جهان از سلاح‌های مخرب، به ایجاد مجاری ارتباط و تعامل در میان کشورهای همسایه پرداخته و در عرصه بین‌المللی نیز همین رسالت را با حمایت از اصول مندرج در معاهدات خلع سلاحی کشتار جمعی پی گرفته است. دیپلماسی خلع سلاحی، به‌دنبال ایجاد نظم امنیتی و دفاعی جدید بر پایه منافع و نگرانی‌های مشترک و رهانیدن بشریت از خطر سلاح‌های کشتار جمعی است که این نظم جدید، از درک مشترک کشورها به موضوعات تسلیحات کشتار جمعی نشأت‌گرفته است، اما در مجموع، ج.ا.ایران با خلع سلاح در عرصه سلاح‌های کشتار جمعی موافق است ولی در مورد سلاح‌های متعارف، این نگاه را تهدیدآمیز می‌داند و آن را مانعی برای ایفای حق دفاع مشروع خود می‌شمارد.

علی‌ای حال، ج.ا.ایران به‌عنوان کشوری صلح‌طلب، خواهان کاهش تسلیحات در سطح جهان و برچیده شدن سلاح‌هایی است که جز تهدید بشریت و به هدر دادن منابع، سرمایه‌ها و نیروی انسانی، ثمری ندارند. ج.ا.ایران، به‌ویژه حامی و پیشرو امحای سلاح‌های کشتار جمعی بوده و تولید و استفاده از این‌گونه سلاح‌ها را خلاف اصول و اعتقادات خود و همچنین غیراخلاقی و غیرانسانی می‌داند. به علاوه ج.ا.ایران همواره ملتزم به دکترین دفاعی متعارف بوده و نه تنها بیش‌ترین مشارکت را در تدوین و پذیرش معاهدات خلع سلاحی داشته است، بلکه در پیشنهاد تدوین موازین و قواعد منع کاربرد سلاح‌های شیمیایی نیز به منظور عدم تکرار فجایع جنگ شیمیایی رژیم بعث علیه کشورمان و ملت عراق، پیشتاز و پیشرو بوده و التزام به تعهدات گذشته را نیز استمرار بخشیده است.

از آنجا که سیاست‌های دفاعی به مثابه چارچوب شکل‌دهنده به ساختار و روندهای دفاعی، ربط وثیقی با مؤلفه‌های امنیت ملی و ضریب امنیتی کشورها دارد، بنابراین سیاست دفاعی و کاربست آن، حائز حساسیت‌های فراوانی است. در واقع، تدوین سند راهبردی خلع سلاح و کنترل تسلیحات، نه تنها می‌تواند پیام‌آور موفقیت باشد، بلکه به تصمیم گیران در این عرصه، کمک شایانی می‌کند تا ضمن نگاه تیزبینانه و موشکافانه در برخورد با موضوعات

فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.2.7.0]

مربوطه، به‌دنبال ره آوردی جزء تأمین امنیت و منافع ملی در بالاترین سطح ممکن نباشند. در وضعیت کنونی، کشور باید بدون نگاه کلی و هنجاری مبتنی بر صرف قبول یا رد، در هر مورد بنا به اقتضای منافع ملی اقدام کند. با توجه به آنچه در فرازهای فوق مورد بحث قرار گرفت، پیشنهادهای ذیل را برای هرچه بهتر شدن فرآیند تصمیم‌سازی دستگاه دیپلماسی کشور، در حوزه دفاعی- امنیتی بالاخص خلع سلاح و کنترل تسلیحات بیان می‌دارد:

۱- تدوین سند راهبردی دیپلماسی دفاعی کشور به‌عنوان جزء مکمل اسناد بالادستی نظام به‌عنوان اولویت یکم

۲- تدوین سند دیپلماسی خلع سلاح و کنترل تسلیحاتی ج.ا.ایران

۳- انطباق بخشی نظام وابستگان نظامی کشور با الزامات دیپلماسی دفاعی به‌ویژه ایجاد نهاد جدید دیپلمات یا وابسته دفاعی

۴- تفاوت قائل شدن میان سیاست اعلامی و اعمالی بخش دفاع و حوزه‌های امنیتی با توجه به راهبردی بودن حوزه‌های مذکور

۵- فراهم نمودن مکانیسم لازم، برای ایجاد اجماع ملی بین نخبگان فکری و ابزاری در سطح کلان و هماهنگی آنان با دستگاه دیپلماسی کشور و رصد کردن محیط بین‌المللی به منظور کاهش تهدیدها و بهره‌برداری از فرصت‌های موجود و فراهم‌سازی فرصت‌های جدید برای کشور؛

۶- استفاده از ابزارهای آموزشی و پژوهشی در راستای بومی کردن سیاست دفاعی تهدیدزدا و فرصت ساز در عرصه جهان متحول کنونی، در چارچوب اصل عزت، حکمت و مصلحت

۷- حضور فعال در عرصه‌های مهم بین‌المللی و فعال بودن در امور دفاعی و امنیتی

۸- شناخت صحیح دوست و دشمن و اتخاذ تصمیم خردمندانه در پرتو الزام‌های امنیتی کشور

۹- بسط دیپلماسی دفاعی اسلامی- ایرانی با ملحوظ قرار دادن ملاحظات امنیتی

۱۰- نوآوری در دستگاه دیپلماسی و مجهز شدن به اصول دیپلماسی مدرن در راستای تأمین تسلیحات پیشرفته در عرصه دفاعی و انتقال تکنولوژی آن

۱۱- توجه هم زمان به ابعاد سخت‌افزاری (ابزارآلات مدرن نظامی) و نرم‌افزاری

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.2.7.0]

(دیپلماسی دفاعی) در تصمیم سازی

۱۲- گسترش بازدارندگی نرم با استعانت از دیپلماسی دفاعی در راستای تأمین منافع ملی در عرصه دفاع

۱۳- راه حل محور بودن اقدامات و تلاش در راستای تعمیق دیپلماسی دفاعی

۱۴- تشکیل سمینارها و همایش‌های راهبردی در جهت همسو کردن آراء نخبگان نظامی جهان در زمینه خلع سلاح و کنترل تسلیحات

۱۵- برنامه‌ریزی و صرف بودجه در عرصه دفاعی با درک آینده اندیشانه از معاهدات خلع سلاحی و کنترل تسلیحات در جهت کاهش هزینه‌های ساخت ابزارآلات جنگی مطرود واقع‌شده توسط معاهدات بین‌المللی

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.2.7.0]

۱) منابع و مآخذ

الف. کتاب‌ها

۱. قرآن کریم

۲. قانون اساسی

۳. پور احمدی، حسین، (۱۳۸۹)، *اسلام و روابط بین‌الملل، «اسلام و نظریه روابط بین‌الملل، رویکرد فرانظری»*، سید جلال دهقانی فیروزآبادی، تهران، انتشارات امام صادق، چاپ اول.

۴. جمشیدی، محمد حسین، (۱۳۸۹)، *مبانی اندیشه نظامی در اسلام*، تهران، موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه امام حسین.

۵. فریدمن، لارنس، (۱۳۸۶)، *بازدارندگی*، مترجمان، روح الله طالبی آرانی و عسگر قهرمان پور بناب، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی.

۶. مورگنتا، هانس. جی، (۱۳۷۴)، *سیاست میان ملت‌ها (تلاش در راه قدرت و صلح)*، تجدیدنظر: کنت دبلیوتامپسون، ترجمه حمیرا مشیرزاده، تهران: وزارت امور خارجه.

۷. مهرپور، حسین(زمستان ۱۳۸۷)، *مختصر حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران*، تهران، نشر دادگستر.

ب. مقالات

۸. افتخاری، قاسم و باقری دولت‌آبادی، علی، (پاییز ۱۳۸۸)، سیراستراژی نظامی در ایران و ابهامات پیرامون آن، *فصلنامه سیاست، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی*، دوره ۳۹، شماره ۳.

۹. حائری شیرازی، آیت‌الله، (۱۳۷۸)، *امام و احیای انسان، مجموعه مقالات هفتمین سمینار تبیین اندیشه دفاعی امام خمینی(ره)*، تهران، سازمان عقیدتی سیاسی وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، جلد ۱.

۱۰. خرم آبادی، آیت الله طاهری، (۱۳۷۸)، «اقسام دفاع از دیدگاه امام »، *مجموعه مقالات هفتمین سمینار تبیین اندیشه دفاعی امام خمینی(ره)*، تهران، سازمان عقیدتی سیاسی وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، جلد ۱.

۱۱. دیزچگان، مجید وقاری، (۱۳۹۹)، «امام، جوان و دفاع»، *مجموعه مقالات هفتمین*

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]

[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.2.7.0]

سمینار تبیین اندیشه دفاعی امام خمینی(ره)، تهران، سازمان عقیدتی سیاسی وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، جلد ۴.

۱۲. شریفی طرازکوهی، حسین، (پاییز ۱۳۹۹)، گودرزی رئوف، هادی، واکاوی حق دولتها در تولید و توسعه تسلیحات نظامی از منظر حقوق بین الملل، *آفاق امنیت*، شماره ۳۶.

۱۳. علیدوستی شهرکی، قاسم، رحمتی پور، لیلا، (بهار ۱۳۹۷)، رابطه دیپلماسی دفاعی و سیاست خارجی(رهیافت نظری و سازوکار سیاست‌گذاری)، *مجله: سیاست دفاعی*، شماره ۱۰۲.

۱۴. کاظمی‌زند، علی‌اصغر، یوسفوند، یعقوب، طاهری، ابوالقاسم، ابطحی، سیدمصطفی، (زمستان ۱۳۹۸)، طراحی الگویی از کاربست قدرت نرم دیپلماسی دفاعی در اجرای سیاست‌های دفاعی ج.ا.ایران، *مجله: راهبرد دفاعی*، شماره ۶۸.

۱۵. مراد پیری، هادی، (۱۳۹۹)، *روش‌شناسی و مؤلفه‌های اندیشه دفاعی حضرت امام خامنه ای(مد ظله العالی)، گزیده مقالات اولین همایش تبیین اندیشه‌های دفاعی امام خامنه ای(مدظله العالی)*، سازمان عقیدتی سیاسی وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، جلد ۱.

۱۶. مینائی، حسین، هادی نژاد، فرهاد، (پاییز ۱۳۹۷)، پیش‌ران‌های اصلی و کلیدی دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران و عربستان در منطقهٔ غرب آسیا، *مجله: سیاست دفاعی*، شماره ۱۰۴.

۱۷. مینائی، حسین، حاجیانی، ابراهیم، دهقان، حسین، جعفرزاده پور، فروزنده، (تابستان ۱۳۹۸)، ارزیابی راهبرد دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران در وضعیت موجود، *مجله راهبرد*، شماره ۸۳.

۱۸. مشکات، سید مصطفی، رمضانی، احمد، صلاحی، سهراب، (بهار و تابستان ۱۳۹۸)، نظام حقوقی حاکم بر ممنوعیت آزمایش‌های هسته‌ای در حقوق بین‌الملل، *مجله مطالعات حقوق انرژی*، شماره ۹.

۱۹. متقی، ابراهیم، عناصر مؤثر بر استراتژی دفاعی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر برنامه اول توسعه، *فصلنامه بررسی‌ها نظامی*، پژوهشگاه علوم و معارف دفاع مقدس، شماره ۲۳ و ۲۴.

۲۰. متقی، ابراهیم و ادهمیان، فاطمه، (۱۳۹۸)، سیاست دفاعی و راهبرد تسلیحاتی

فصلنامه علمی -پژوهشی پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]

[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.2.7.0]

جمهوری اسلامی ایران، *نامه دفاع*، مرکز تحقیقات راهبرد دفاعی، شماره دوم.

ج. پایگاه اطلاع رسانی مقام معظم رهبری

۲۱. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با کارگزاران نظام، ۱۳۸۲/۰۵/۱۵.

۲۲. بیانات مقام معظم رهبری در دانشگاه افسری امام علی (ع)، ۱۳۹۰/۰۸/۱۹.

د. اسناد

۲۳. اساسنامه سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، مصوب ۰۵/ ۰۶/ ۱۳۶۱.

۲۴. سند چشم انداز بیست ساله جمهوری اسلامی ایران، (۱۳۸۲/۰۸/۱۳).

۲۵. سیاست‌های کلی برنامه سوم توسعه، ابلاغ شده توسط مقام معظم رهبری، (۱۳۷۸/۰۳/۰۱).

۲۶. سیاست‌های کلی برنامه چهارم توسعه، ابلاغ شده توسط مقام معظم رهبری، (۱۳۸۲/۰۹/۲۰).

۲۷. سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه، ابلاغ شده توسط مقام معظم رهبری، (۱۳۸۷/۱۰/۲۱).

۲۸. سیاست‌های کلی نظام در دوره چشم انداز، (۱۳۸۲/۰۸/۱۲).

۲۹. سیاست‌های کلی خودکفایی دفاعی و امنیتی، (۱۳۹۱/۱۰/۲۰).

۳۰. قانون برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۶۸-۱۳۷۲).

۳۱. قانون برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۷۴-۱۳۷۸).

۳۲. قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۷۹-۱۳۸۳).

۳۳. قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۴-۱۳۸۸).

۳۴. قانون برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.2.7.0]

(۱۳۹۰-۱۳۹۴).

۳۵. قانون ارتش جمهوری اسلامی ایران، (۱۳۶۶/۰۷/۰۷).

۳۶. قانون نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران، (۱۳۶۹/۰۴/۲۶).

۳۷. قانون تشکیل وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران، (۱۳۶۸/۰۵/۲۸).

۲. انگلیسی

Books

37. Weitz, Richard, (2011), *The U.S. Military & Bahrain*, available at www. sldinfo. com.

38. Statement, By H.E. , (5 April, 2012), Ambassador Eshagh Al Habib, *Deputy Permanent Representative of the Islamic Republic of Iran to the United Nations*, Disarmament Commission, New York.

39. Statement, By H.E. (2013),Ambassador Golamhossein Dehghani, *Deputy Permanent Representative of the Islamic Republic of Iran to the United Nations*, Disarmament Commission, New York, April 2.

Websites

40. http://www.ettelaat.com/etiran/?p=15684

41. http://www.yahyasafavi.com/detailnews.asp?id=9408

42. http://dsrc.ir/contents/view.aspx?id=4880

43. http://www.irdiplomacy.ir/fa/page/12058

44. http://www.ghatreh.com/news/nn15931252

45. http://fararu.com/fa/news/7487

46. http://ir1404.com/pages/view/pageid/81/lang/fa

47. http://mod.ir/content

48. http://www.pana.ir/Pages/Printable-News-117254.aspx

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.2.7.0]

49. https://www.isna.ir/news/139999020402964/04/02/

50. https://www.tasnimnews.com/fa/news/13982186317/01/11/

به این مقاله این‌گونه ارجاع دهید: DOI: ۱۰.۲۱۸۵۹/priw-۱۰۰۲۱۰

ابراهیمی کیاپی، هادی؛ باباتبار سرخی، ابوالقاسم (۱۳۹۹)، «ارائه چارجوبی ادراکی از رویکرد ج.ا.ایران سبت به نظام بین المللی خلع سلاح در پرتو دیپلماسی دفاعی» فصلنامهٔ پژوهشهای سیاسی جهان اسلام، س۱۰، ش۲، تابستان ۹۹، صص ۲۸۳-۲۵۳.

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]

[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.2.7.0]